

PRANCŪZŲ KALBOS ĮVARDŽIO ON VARTOJIMO YPATUMAI LIETUVIŲ MOKSLINIAME DISKURSE

Lina DUBIKALTYTĖ-RAUGALIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštas lina.dubikaltyte-raugaliene@vgtu.lt

Įteikta 2015-11-19; priimta 2015-11-30

Asmens žymiklius prancūzų moksliniame diskurse tyrinėjantys mokslininkai į paradigmą įtraukia ir asmeninį nežymimąjį įvardį „on“. Moksliniame tekste šis įvardis gali turėti keturias autorių žyminčias ir / arba jį įtraukiančias reikšmes ir atlikti įvairias pragmatines funkcijas. Remiantis dviejų gimtakalbių prancūzų ir lietuvių lingvistų straipsnių duomenų bazių duomenimis, buvo siekiama išanalizuoti ir palyginti įvardžio „on“ vartojimo tendencijas bei jo atliekamas funkcijas prancūzų gimtakalbių ir lietuvių lingvistų, rašančių prancūzų kalba, moksliniuose tekstuose. Tyrimu nustatyta, kad lietuvių autoriai daugiau nei dukart rečiau vartoja įvardį „on“ autorių žyminčiomis ir / arba jį įtraukiančiomis reikšmėmis ir jis atlieka mažiau funkcijų nei gimtakalbių autorių straipsniuose.

Reikšminiai žodžiai: mokslinis diskursas, autoriaus pozicija, asmeninio nežymimojo įvardžio *on* reikšmės, įvardžio funkcija.

Įvadas

Mokslinis diskursas tradiciškai apibūdinamas kaip objektyvus, neutralus, beasmenis, kuriame autoriaus *aš*, anot Reutner (2010), yra vienas iš žanro tabu. Tačiau pastarųjų dešimtmečių įvairių kalbų ir disciplinų empiriniai tyrimai įrodė, kad mokslinis rašytinis tekstas iš tiesų yra retorinis (Fløttum *et al.* 2007), kuriame atsiskleidžia reikšmingas autoriaus, kaip sąmoningai pasirenkančio tikslingos ir paveikios kalbos strategijas, vaidmuo.

Akivaizdžiausia autoriaus pozicijos kalbinė raiškos priemonė yra asmeninių įvardžių vartojimas. Greta eksplikitinių autorių žyminčių *vns.*

1-o asmens – *je* ir *dgs.* 1-o asmens *nous*, daugelis prancūzų mokslinio diskurso asmens žymiklius tyrinėjusių mokslininkų (Loffler-Laurian 1980; Fløttum *et al.* 2007; Gjesdal 2008; Poudat 2006) teigia, kad prancūzų kalbos asmeninis nežymimasis įvardis *on* kai kuriais atvejais gali referuoti į autorių / autorius arba įgyti jį įtraukiančias reikšmes.

Iš tiesų, viena vertus, įvardis *on* visuomet gramatinėmis funkcijomis referuoja į asmenį / asmenis, antra vertus, kaip nežymimasis įvardis išlaiko neapibrėžtumo reikšmę, todėl atsiduria tarsi tarpinėje padėtyje tarp autoriaus poziciją stiprinančių kalbinės raiškos priemonių ir ją

maskuojančių – beasmenių, pasyviųjų, san-
grąžinių, metoniminių konstrukcijų, būdingų
moksliniam rašytiniam žanrui.

Dėl įvardžio *on* plataus reikšmių spektro
šis kalbos vienetas įvairiais istorijos tarpsniais
tradicinėse gramatikose buvo priskiriamas skir-
tingoms įvardžių grupėms. Šį faktą pailiustruotų
Prancūzų akademijos žodyno (CNRTL 2005)
įvairios įvardžio *on* klasifikacijos: 4-asis leidimas
(1762) įvardį *on* priskiria asmeninių įvardžių
grupei, 8-asis (1932–1935) ir 9-asis (1992–) –
nežymimųjų. Elektroniniame Prancūzų kalbos
tezaure (TLFi 2002) įvardis *on* apibūdinamas
kaip asmeninis nežymimasis įvardis. Daugiausia
įvardį *on* analizavusi Fløttum (Fløttum *et al.*
2007) susistemina įvardžio *on* reikšmes ir funk-
cijas, dėl kurių tyrėjai, kaip matyti mokslinėje
literatūroje, iš esmės linkę sutarti:

- 1) *on* referentu gali būti vienas arba keletas
asmenų;
- 2) *on* gali pakeisti bet kurį asmeninį įvardį;
- 3) *on* žymi neapibrėžtą kalbėtoją;
- 4) *on* perteikia įvairias reikšmes.

Iš tiesų, kaip teigia mokslininkė, „šis neaiš-
kių kontūrų įvardis savo neapibrėžtumo savybė-
mis yra tarytum specialiai sukurtas žanrui, kuris
pretenduoja būti objektyvus ir neekspresyvus“
(Fløttum *et al.* 2007)¹.

Apibrėžčių įvairovė, nevienodas paties kon-
cepto suvokimas, atliekamų tyrimų gausa rodo,
kad prancūzų kalbos asmeninis nežymimasis
įvardis *on* yra problemiška kategorija.

Pavyzdžiui, Loffler-Laurian (1980), tyrinėju-
si *je* (aš), *nous* (mes) ir asmeninio nežymimojo
įvardžio *on* pasiskirstymą tikslųjų mokslų
tekstuose, teigia, kad moksliniame tekste *on*
reikšmės neapima viso šio įvardžio reikšmių
spektro ir pabrėžia sudėtingą autorių įtrau-
kiančių ir jo neįtraukiančių *on* reikšmių iden-
tifikavimą. Poudat (2006) pažymi, kad įvardis
on funkcionuoja kaip dialoginis elementas ir jis
yra labiau inkliuzyvinis nei įvardis *nous* (mes).
K. Fløttum (2003), savo ruožtu, mokslinio
teksto veikėjų įvairių disciplinų kontrastiniu
anglų, norvegų ir prancūzų kalbų tyrimu siekė
išsiaiškinti, ar egzistuoja kultūrinis ar dalykinis
autoriaus identitetas moksliniame diskurse.
Buvo prieita prie išvados, kad asmeninių
įvardžių vartosenos skirtumai labiau susiję su
mokslo disciplina, tačiau nacionalinis veiksnys
(pranc. *facteur national*) taip pat atlieka reikš-
mingą vaidmenį, kuriuo remdamiesi moksli-
ninkai prancūzų mokslinio teksto autorių dėl
dažniausiai vartojamo asmeninio nežymimojo
įvardžio *on* pavadino *nežymimuoju* autoriumi
(pranc. *indéfini*) (anglų – *asmeniniu* autoriumi
(dėl vns. 1-as asm., norvegų – *daugiskaitiniu*
autoriumi (dėl dgs. 1-o asm.) (Fløttum 2003).
Šioms išvalgomis atsirasti akstiną davė įvardžio
on reikšmių moksliniame tekste identifikavi-
mas. Anot tyrėjos, moksliniam žanrui būdingos
šėsios *on* reikšmės (1 lentelė).

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti prancūzų
kalba rašančių lietuvių lingvistų įvardžio *on* au-

1 lentelė. Įvardžio *on* reikšmės moksliniuose straipsniuose (Fløttum *et al.* 2007)

Įvardžio <i>on</i> reikšmė	Referentai	Atitikmuo
ON1	Autorius / autoriai	Aš / mes
ON2	Autorius / autoriai + skaitytojas / skaitytojai	Aš / mes + jūs
ON3	Autorius / autoriai + ribota mokslininkų bendruomenė	Aš / mes + mano / mūsų kolegos
ON4	Autorius / autoriai + neribota diskurso bendruomenė	Aš / mes + visi
ON5	Skaitytojas / skaitytojai	Jūs
ON6	Kitas / kiti	Jie, jos, kiti mokslininkai

¹ Originalus tekstas: „Ce pronom à contours flous est
peut-être tout fait pour un genre qui se veut objectif et
non expressif par son trait inhérent d'indétermination.“

torių arba autorius įtraukiančių reikšmių (ON1, ON2, ON3, ON4) vartojimo tendencijas, jas palyginti su gimtakalbių autorių šio įvardžio vartoseną ir aptarti pagrindines jo atliekamas pragmatines funkcijas moksliniuose straipsniuose. Kadangi prancūziškai rašančių lietuvių autorių įvardžio *on* vartoseną iki šiol nėra tyrinėta, šis tyrimas gali būti naudingas tiek prancūziškai rašantiems lietuvių mokslininkams, tiek studentams, rašantiems baigiamuosius darbus, bei vertėjams, interpretuojantiems mokslinį tekstą.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Analizei buvo sudarytos dvi duomenų bazės iš recenzuojamuose mokslo leidiniuose publikuotų prancūzų kalba parašytų lietuvių autorių ir gimtakalbių prancūzų mokslinių straipsnių. Atrenkant straipsnius remtasi dviem kriterijais – mokslininkų gimtosios kalbos ir mokslo srities. Tyrimui atrinkti septyni skirtingų mokslininkų lingvistikos straipsniai, publikuoti 2003–2011 m. Lietuvos mokslo leidiniuose „Kalbotyra“, „Žmogus ir žodis“ ir „Res Humanitariae“. Atsižvelgiant į lietuvių autorių duomenų bazės, pavadintos „Linglt“, apimtį (23 634 žodžiai), prancūziškai („Lingfr“) sudaryti buvo atsitiktine tvarka paimti šešių skirtingų prancūzų lingvistų straipsniai (23 527 žodžiai), 2001 m. publikuoti elektroniniame periodiniame mokslo leidinyje „Cairn.info“.

Prancūzų ir lietuvių autorių įvardžių *je*, *nous*, *on* vartojimo dažnumui nustatyti taikytas kiekybinis metodas pasitelkiant kompiuterinę teksto apdorojimo programą „WordSmith Tools“. Atmestos ON5 ir ON6

reikšmės, tarpžanriniai ir pasyvui artimi *on* reikšmės atvejai. Įvardžio *on* reikšmių analizei ir jo atliekamoms funkcijoms nustatyti taikytas kokybinis metodas.

Tyrimo rezultatų analizė

Siekiant išanalizuoti autorių įtraukiančias ir / arba jį žyminčias *on* reikšmes, visų pirma buvo būtina turėti kiekybinius duomenis su eksplisicitinį autorių žyminčiais *je* (aš) ir *nous* (mes) asmeniniais įvardžiais. Iš tekstų, parašytų gimtakalbių prancūzų (2 lentelėje žymima „Lingfr“) ir straipsnių, kurių autoriai yra lietuviai, rašantys prancūzų kalba (2 lentelėje žymima „Linglt“), buvo išrinkti visi autorių nurodantys *je* ir *nous* asmeniniai įvardžiai ir *on* pasikartojimai neskaidant jų pagal reikšmes (kartu sudėtos ON1, ON2, ON3, ON4 reikšmės).

Kaip matyti 2 lentelėje, akivaizdžiausias skirtumas tarp gimtakalbių ir lietuvių autorių atsiskleidžia vartojant pirmojo vienaskaitos asmens įvardį *je*. Lietuviai, galbūt konservatyviau žiūrėdami į mokslinio stiliaus tradiciją apskritai, vengia vns. 1-o asmens, o net trys iš šešių prancūzų autorių vartoja šį įvardį autoriaus pozicijai reikšti. Daugiskaitos pirmasis asmuo *nous*, moksliniuose tekstuose vadinamas *nous de modestie*, gimtakalbių tekstuose kiek retesnis (54 atvejai) nei lietuvių (70). Šis skirtumas greičiausiai susidaro dėl vienaskaitos 1-o asmens vartojimo, pavyzdžiui, viename prancūzų autorių straipsnyje autoriaus *nous* nerastas nė vienas atvejis, tačiau šiame straipsnyje gausiausia autoriaus *je* (7 atvejai). Palyginus šiuos rezultatus su Fløttum ir Vold (2010) atliktu šių

2 lentelė. Asmens žymiklių *je*, *nous*, *on* (ON1, ON2, ON3, ON4) dažnumo pasiskirstymas prancūzų gimtakalbių ir lietuvių autorių straipsniuose

Asmens žymikliai	Atvejai „Linglt“	Santykinis dažnis „Linglt“	Atvejai „Lingfr“	Santykinis dažnis „Lingfr“
<i>je</i> (j')	0	0	10	0,04
<i>nous</i>	70	0,30	54	0,23
<i>on</i>	48	0,20	106	0,45

įvardžių kiekybiniu palyginimu doktorantų straipsniuose ir pripažintų mokslininkų darbuose, atskleista įdomi sąsaja įvardžių vartosenos hierarchijoje. Lietuvių autoriai kiekybiškai panašiai vartoja *je*, *nous*, *on* kaip gimtakalbiai doktorantai – dažniau *nous* (0,66) nei *on* (0,48) (nors kai kurie doktorantai vartoja ir *je* (0,02)), o pripažinti mokslininkai panašiai kaip ir šio tyrimo gimtakalbiai autoriai – dažniau *on* (0,68) nei *nous* (0,24). Tyrimo medžiaga parodė, kad vienaskaitos 1-ą asmenį *je* drąsiai prisiimdami atsakomybę vartoja tarptautinį pripažinimą pelnę mokslininkai. Todėl prancūziškai rašančių lietuvių autorių ir prancūzų doktorantų vyraujančių *nous de modestie* galėtume aiškinti ne vien tik mokslinio diskurso tradicijos laikymusi, bet ir savo kaip mokslininko kuklesnio indėlio patvirtinimu.

Kokybinėje analizėje bus tiriamos *on* (autorių žyminčios ir / arba jį įtraukiančios) reikšmės remiantis Fløttum (Fløttum *et al.* 2007) postuluojamais kriterijais, kurie bus pateikti atskirai prie kiekvienos analizuojamos reikšmės. Tyrime bus nustatytos būdingiausios funkcijos, kurias šis įvardis atlieka moksliniuose straipsniuose. Atsižvelgiant į tai, kad daugelis įvardžio *on* tyrimų buvo atlikta remiantis Fløttum *et al.* (2006) ir Rastier (2005) funkcijų klasifikacijomis, šioje studijoje taip pat bus laikomasi esminių šių tyrėjų klasifikacijos principų. Be kitų, šie tyrėjai linkę išskirti autoriaus rašytojo (pranc.

auteur scripteur), autoriaus tyrėjo (pranc. *auteur chercheur*), autoriaus argumentatoriaus (pranc. *auteur argumentateur*), autoriaus vedlio (pranc. *guide*) ir autoriaus garanto (pranc. *garant*) funkcijas.

Prieš atliekant kiekvienos (ON1, ON2, ON3, ON4) reikšmės kokybinę analizę, 3 ir 4 lentelėse pateikiama, kaip šios reikšmės pasiskirsto lietuvių autorių ir prancūzų gimtakalbių straipsniuose.

Autorių / autorius žymintį įvardį *on* (ON1 reikšmę) Fløttum apibūdina remdamasi šiais kriterijais: pasakyme su įvardžiu ON1 randamas metateksto arba deiktinis elementas, dažnai randami kalbėjimo ir tyrimą aprašantys veiksmažodžiai vartojami *futur simple* (būsimoju paprastuoju) ir *passé composé* (būtoju sudėtinu) laikais (Fløttum *et al.* 2007).

Išanalizavus tyrimo medžiagą, ON1 lietuvių straipsniuose rastas beveik dukart rečiau – šešiuose (0,03), prancūzų – vienuolikoje (0,05) straipsnių. Pagal veiksmažodžių reikšmę gimtakalbių prancūzų tekstuose įvardis *on*, referuojantis į straipsnio autorių/us dažnai (penki atvejai iš vienuolikos) vartojamas su tekstą struktūruojančiais, kalbėjimo (pranc. *verbes discursifs*) veiksmažodžiais: *s'intéresser* 'domėtis', *présenter* 'pristatyti', *revenir sur* '(su) grįžti', *ajouter* 'pridurti', *inclure* 'įtraukti'. Šitaip atsiskleidžia įvardžiu *on* atliekama autoriaus rašytojo funkcija: organizuoti, struktūrinti

3 lentelė. ON1, ON2, ON3, ON4 reikšmių pasiskirstymas lietuvių autorių straipsniuose

„Linglt“	Žodžių skaičius (ž. sk.)	on1	on1 / ž. sk.	on2	on2 / ž. sk.	on3	on3 / ž. sk.	on4	on4 / ž. sk.	Iš viso on	Iš viso on / ž. sk.
„Linglt01“	3201	1	0,03	0	0	4	0,13	4	0,12	9	0,28
„Linglt02“	3827	1	0,03	0	0	2	0,05	1	0,03	4	0,10
„Linglt03“	4628	2	0,04	7	0,15	3	0,07	1	0,02	13	0,3
„Linglt04“	3848	1	0,03	1	0,03	2	0,05	0	0	4	0,28
„Linglt05“	2312	0	0	2	0,09	5	0,22	1	0,04	8	0,35
„Linglt06“	3249	1	0,03	0	0	3	0,09	5	0,15	9	0,28
„Linglt07“	2569	0	0	0	0	1	0,04	0	0	1	0,04
Iš viso:	23 634	6	0,03	10	0,04	20	0,08	12	0,05	48	0,20

4 lentelė. ON1, ON2, ON3, ON4 reikšmių pasiskirstymas prancūzų autorių straipsniuose

„Lingfr“	Žodžių skaičius (ž.sk.)	on1	on1 / ž. sk.	on2	on2 / ž. sk.	on3	on3 / ž. sk.	on4	on4 / ž. sk.	Iš viso on	Iš viso on / ž. sk.
„Lingfr01“	3760	2	0,05	2	0,05	14	0,37	1	0,03	19	0,50
„Lingfr02“	4717	5	0,10	11	0,23	5	0,10	3	0,06	24	0,51
„Lingfr03“	3756	1	0,03	7	0,19	8	0,21	2	0,05	18	0,48
„Lingfr04“	3371	0	0	4	0,12	0	0	0	0	4	0,12
„Lingfr05“	4450	3	0,07	7	0,16	25	0,56	0	0	35	0,77
„Lingfr06“	3473	0	0	1	0,03	9	0,26	2	0,06	12	0,35
Iš viso:	23 527	11	0,05	32	0,14	61	0,26	8	0,03	106	0,45

tekstą. Įvardžiu *on* turinio dėstymą padedantis sekti autorius lietuvių straipsniuose reiškiamas retai – rasti tik du atvejai:

1) *Les techniques sont nombreuses en français de même qu'en lituanien. On citera:*

– *Le recours à un suffixe spécifique. En français, on ajoute le suffixe;*

– *ailler à la base <...> (Keršienė 2004).*

2) *Avant de procéder à l'analyse linguistique détaillée des sacres d'après leur sens et leur forme morphologique, d'après leur emploi syntaxique et celui des niveaux de la langue, on a eu recours à l'aperçu diachronique des travaux de recherches concernant le sacre (Matačiūnaitė, Vitkauskienė 2010).*

1 pavyzdyje įvardį *on* galima būtų pakeisti autorių žyminčiais *je* arba *nous de modestie* (mandagumo mes). 2 pavyzdyje įvardis *on* su veiksmazodžiu *avoir recours passé composé* laike referuoja į autorės pristatančias straipsnio struktūrinį planą. Šią autoriaus rašytojo funkciją dar labiau išryškina *futur simple* ir *passé composé* laikai, prancūzų kalbos vartosenoje pasitaikantys reiškiant naratyvinę eigą. Kitais atvejais lietuvių straipsniuose kartu su veiksmazodžiais *avancer l'hypothèse* 'kelti hipotezę', *envisager* 'nagrinėti', *arriver à la conclusion* 'prieiti prie išvados', įvardis *on* atlieka autoriaus tyrėjo funkciją: pristatant tyrimo objektą (3 pvz.), pateikiant išvadas (4 pvz.):

1) *En fait, l'étiquette adverbe de temps accorde certaines catégories sémantiques. On envi-*

sagera les adverbess de durée et les adverbess de datation (Mineikienė 2009).

2) *Ne connaissant pas l'école journalistique lituanienne, on pourrait quand même avancer (très prudemment) l'hypothèse qu'elle continue à subir une certaine influence de l'école journalistique soviétique <...> (Liberienė 2003).*

Identifikuojant įvardžio *on* reikšmę tik veiksmazodžio semantika negali būti lemiamas kriterijus, dažnai tenka pasitelkti platesnę – paragrafo lygmens arba viso teksto kalbinę aplinką. Diskutuotinas būtų 5 pavyzdys, kuriame įvardis *on* galėtų žymėti autorių ir skaitytąją, įgydamas ON2 reikšmę, jei deiktiniais ar metateksto elementais būtų nurodoma į palyginimo rezultatus, iš kurių skaitytas kartu su autoriumi darytų išvadą. Tačiau kadangi autorė jų plačiam kontekste nepateikia, būtų galima manyti, šiuo atveju įvardžiu *on* autorė referuoja į save:

1) *En comparant les paroles des voix-témoins (DD) introduites dans la presse politique, on arrive à la conclusion que les paroles rapportées de vox populi reflètent l'oral plus souvent que les paroles des hommes politiques* (Leonavičienė 2007).

Ištyrus medžiagą nustatyta, kad ON1 reikšmė tiek lietuvių, tiek prancūzų autorių straipsniuose randama palyginti retai, ir šis faktas sutampa su Fløttum (2006) tarpdalykinių tyrimų išvada, kad lingvistų straipsniuose palyginti retą ON1 kompensuoja palyginti dažnas *je*

vartojimas. Remiantis šiuo faktu, galima daryti prielaidą, kad lietuvių autoriai, šiame tyrime visai nevartojantys vienaskaitos pirmojo asmens *je*, labiau laikydami mokslinio stiliaus tradicijos dažniausiai eksplicitinei autoriaus pozicijai reikšti renka *nous de modestie* (autoriaus mes). Palyginus ON1 atliekamas funkcijas, lietuvių autorių straipsniuose vyrauja ON1 atliekama autoriaus tyrėjo funkcija, o prancūzų autorių straipsniuose – autoriaus tyrėjo (šeši atvejai) ir rašytojo (penki atvejai).

ON2 – autorių / autorius ir skaitytoją žyminčio įvardžio reikšmės identifikavimo kriterijais Fløttum įvardija kartu vartojamus mentalinio veiksmo ir percepcinius veiksmožodžius, dažniausiai reiškiamus *futur simple* (būsimoju paprastuoju) ir *passé composé* (būtuju sudėtinu) laikais ir kartu einančius metateksto elementus (Fløttum *et al.* 2007).

Šio tyrimo prancūzų autorių straipsniuose ON2 atvejų rasta 32 (0,14), lietuvių – 10 (0,04). Prancūzų autoriai dažniausiai ON2 vartoja su veiksmožodžiais (*re*)trouver ‘rasti’ (14), constater ‘konstatuoti, pastebėti’ (7), voir ‘matyti, pastebėti; suprasti’ (4), rečiau remarquer ‘pažymėti’, observer ‘pastebėti; konstatuoti’, noter ‘pažymėti; konstatuoti’ ir jiems semantiškai artimais tomber sur ‘rasti; sutikti’, avoir affaire à ‘sutikti, susidurti’, dažnai kartu su deiktiniais bei kitais metadiskurso elementais, pavyzdžiui, metateksto *futur simple*, *futur proche*, *passé composé*:

- 1) *On trouvera ci-dessous quelques exemples, certains extraits de textes littéraires <...>* (Borillo 2001).
- 2) *Comme on l'a vu, on peut effacer les prépositions valenciennes comme de ou à, quand elles sont faibles.* (Blanche-Benveniste 2001).
- 3) *En effet, contrairement à ce qui serait attendu s'il s'agissait de conjonctions en emploi prépositionnel (cf. les exemples [i' à iii']) on observe l'inacceptabilité des séquences suivantes pour l'espagnol <...>* (Piot 2001).

6, 7, 8 pavyzdžiuose įvardis *on* atlieka autoriaus vedlio, demonstravimo funkciją: autorius padeda skaitytojui orientotis tekste,

nurodymas į ankstesnę ar vėlesnę teksto dalį, pateiktus tyrimų rezultatus. Prancūzų autorių straipsniuose būtent ši ON2 funkcija dažniausia (18 atvejų iš 32), o lietuvių autorių straipsniuose rastas tik vienas toks atvejis:

- 1) *Après s'être centrés sur les verbes introducteurs, on peut passer à un autre moyen d'introduire le propos d'autrui* (Liberienė 2003).

ON2 atliekamos autoriaus vedlio funkcijos dažnumą Fløttum ir Vold (2010) aiškina angloamerikiečių tradicijos įtaka, kuriai būdinga tekstą aiškinti, daryti jį suprantamesnį. Antra vertus, prancūzų kalboje įvardis *on* turi labiau inkliuzyvinę reikšmę nei daugiskaitos 1-o asmens įvardis *nous* (Poudat 2006). Ar lietuvių autoriai šiai funkcijai reikšti įvardį *on* vartoja retai dėl gimtosios kalbos įtakos, reikėtų atskiro tyrimo. Įdomu būtų ateityje išanalizuoti inkliuzyvinio *nous* vartojimą lietuvių autorių straipsniuose.

Prancūzų autorių straipsniuose veiksmožodis *voir* ‘matyti, pastebėti’ kartu su deiktiniais elementais dažnai vartojamas kaip turintis tiesioginę jutiminę percepcinę reikšmę struktūrose su *comme*, pavyzdžiui:

- 1) *Un verbe n'est pas nécessaire pour faire comprendre qu'il s'agit de marquer la finalité, contrairement à pour quoi, comme on le voit en [40a] et [40b]* (Lefeuve 2001).

Grossmann ir Tutin (2010) teigimu, šitaip yra aiškiai konstatuojamas faktas ir nurodomas skaitytojas kaip liudininkas. Tačiau lietuvių straipsniuose rasta tik viena konstrukcija *voir que*, turinti netiesioginę percepcinę reikšmę, pažymi bendrą konstatavimą:

- 1) *Finalement, on voit qu'il serait impossible de succéder maintenant par seulement et puis dans les exemples cités* (Mineikienė 2009).

Čia autorius įtraukia skaitytoją darydamas ankstesnio dėstymo išvadą, patvirtindamas savo argumentaciją skaitytojo – lygiavertio partnerio nuomone. Veiksmožodžiui *voir* ‘matyti, pastebėti’ semantiškai artimas *constater* ‘konstatuoti, pastebėti’, kartu su įvardžio ON2 reikšme atliekantis mentalinę interakcinę funkciją, yra

būdingiausias lietuvių autorių straipsniuose ir atlieka autoriaus, įtraukiančio skaitytoją į bendrą argumentavimą, funkciją:

- 1) *Si l'on procède à un examen objectif, on constate que cette affirmation des auteurs n'est pas justifiée* (Matonienė 2007).

12 pavyzdyje autorė kviečia skaitytoją įsitraukti į tyrimą ir kartu oponuoti kitų autorių nuomonei, 13-ame – pirmiau pristačiusi tyrimo rezultatus, kviečia skaitytoją kartu konstatuoti išvadas:

- 1) *De cette façon, on peut constater que le nombre de structures syntaxiques utilisées dans le discours indirect est plus grand dans les textes lituaniens que dans les textes français; ce qui permet aussi de pallier l'insuffisance de verbes introducteurs lituaniens : la monotonie du discours citant est, en partie, compensée par la variété structurelle du discours cité* (Liberienė 2003).

Nustatyta, kad lietuvių straipsniuose vyrauja inkliuzyvinio ON2 bendro argumentavimo funkcija. Tokio pobūdžio bendro konstatavimo formas, kuriose skaitytojas, įtrauktas į *nous* arba *on*, yra kviečiamas visateisiškai atlikti savo mokslinio pašnekovo vaidmenį, Grossmann ir Tutin (2010) pavadina bendrininkišku dialogizmu (pranc. *dialogisme participatif*). Autorių nuomone, minėti perцепciniai veiksmažodžiai kartu su *on* arba *nous* vartojami labai dažnai, ypač humanitarinių mokslų straipsniuose dėl labiau „literatūrinio“ humanitarų rašymo stiliaus ir išplėtotų samprotavimų.

Pagal Fløttum apibūdintus kriterijus, ON3 dažniausiai aptinkamas su veiksmažodžiais *présent* (esamajame) laike, dažni modaliniai veiksmažodžiai, ypač *pouvoir* 'galėti' su pagrindiniu veiksmažodžiu bendratyje, būdinga specializuota leksika, dažnumo prieveiksmiai (pvz., *souvent* 'dažnai', *généralement* 'paprastai') (Fløttum et al. 2007).

Kaip matyti įvardžio *on* reikšmių pasiskirstymo lentelėse (3 ir 4), ON3 reikšmė vyrauja tiek prancūzų, tiek lietuvių autorių straipsniuose. Šio tyrimo kiekybiniai rezultatai patvirtina Fløttum (2006) tyrimų išvadas, kuri teigia, kad ši reikšmė dažniausia lingvistikos mokslo

darbuose. Anot mokslininkės, per įvardį *on* autorius įtraukia mokslo bendruomenę siekdamas sustiprinti savo kaip mokslininko poziciją.

Šios įvardžio reikšmės identifikacijai lemiamą reikšmę turi specializuotas žodynas, šio tyrimo atveju – lingvistikos srities:

- 1) *Le temps et l'aspect sont deux catégories grammaticales propres au verbe auxquelles on recourt quand il s'agit de la valeur verbale* (Keršienė 2004).

Akivaizdu, kad gramatinės veiksmažodžių *laiko* ir *veikslo* kategorijas vartoja ribota kalbininkų bendruomenė, nors jos ribos nėra aiškiai apibrėžtos, tačiau autorius taip pat jai priklauso. ON3 dažnai vartojamas mokslo teorijos primimo lygmeniu:

- 1) *On nomme le processus de sacrer – la sacreure ou le sacrage et celui qui sacre, sacreur ou sacrard* (Matačiūnaitė, Vitkauskienė 2010).
- 2) *Sans prétendre à une analyse typologique exhaustive des relatives en lituanien nous devrions présenter les caractéristiques de ce phénomène, qu'on appelle le plus souvent subordonnée d'épithète* (Žvirinska 2011).

Ankstesnės teorinės žinios moksliniame žanre dažnai pateikiamos kartu su bibliografinėmis nuorodomis. Tokiais atvejais autorius arba oponuoja (oponavimo atveju *on* gali turėti į šį tyrimą neįtrauktą ON6 reikšmę – kiti mokslininkai) arba formuoja savo kaip integruoto bendruomenės nario poziciją (Gjesdal 2008). 17 pavyzdyje įvardis *on*, galima manyti, turi ON3 reikšmę, įtraukiančią autorių, skaitytoją (pradžioje pavartotas imperatyvas), ir mokslininkų bendruomenę apskritai, kurios narys yra ir jis pats. Tvirtą autoriaus poziciją reiškiantis kalbėjimo veiksmažodis *affirmer* 'teigti' šiuo atveju yra dvigubai švelninamas – modaliniu veiksmažodžiu *pouvoir* ir įvardžiu *on*. Antra vertus, panaudota bibliografinė nuoroda suteikia daugiau svarumo autorės išvada, kuri remiasi ankstesniu argumentavimu.

- 3) *Rappelons-nous aussi que le discours direct et le discours indirect sont deux modes distincts du discours rapporté : le discours direct cite les paroles d'autrui, le discours*

indirect les reformule; c'est pourquoi on peut affirmer que le discours direct présente une structure hétérogène [Authier-Revuz 1993, 11], *surtout en ce qui concerne le registre de langue <...>* (Liberienė 2003).

Šitokiu būdu objektyvizuotais teiginiais, kai, remdamasis kitų mokslininkų išvadomis, autorius siekia labiau įtikinti skaitytoją, išryškėja autoriaus, Rastier (2005) vadinamo garantu, vaidmuo. Rastier, kuris tyrinėjo asmeniniais įvardžiais reiškiamą autoriaus poziciją įrodė, kad autoriaus garanto pozicija dažniausiai žymima būtent įvardžiu *on*. Šio tyrimo duomenimis, lietuvių autoriai, siekdami sustiprinti savo teiginius, retai vartoja *on* greta bibliografinių nuorodų (1 atvejis), o prancūzų autorių straipsniuose tokių ON3 atvejų rasta septyni.

Prancūzų mokslininkai linkę kur kas dažniau ir oponuoti kitiems mokslininkams ar jų bendruomenėms:

1) *Lorsque l'on rassemble des exemples pris aux différentes époques, on se convainc assez facilement que ces tournures existent sous leurs trois formes depuis le XVe siècle, qu'elles ont été toutes trois exploitées à l'époque classique (cf. [Haase 1914], [Fournier 1998]), qu'elles existent encore aujourd'hui et qu'on ne peut pas les placer l'une derrière l'autre dans une perspective d'évolution historique, comme l'ont supposé de nombreux grammairiens* (Blanche-Benveniste 2001).

2) *Etant entendu que sous ce terme de Préposition simple, on désigne en général les prépositions constituées d'un seul élément (ce qui n'est pas la position de tous les auteurs, cf. [Brøndal 1950])* (Borillo 2001).

Nors ON3 reikšmės identifikacijai veiksmažodžių reikšmė nėra svarbus kriterijus, tyrimas parodė, kad lietuvių mokslininkai su ON3 dažniausiai vartoja tyrimą aprašančius veiksmažodžius, pateikdami teorinio pobūdžio argumentaciją, kuri yra bendros mokslininkų patirties rezultatas. Čia dažnas modalinis veiksmažodis *pouvoir* 'galėti':

1) *On peut remplacer crisser par câlisser et ses dérivés qui gardent le même sens* (Matačiūnaitė, Vitkauskienė 2010).

2) *Dans la pratique on peut très bien opposer à « Je me sers moi-même » un temps passif « Je ne suis bien servi que par moi »* (Matonienė 2007).

3) *Si la catégorie de temps et de mode du verbe s'appuie sur la binarité indéniable (présent - passé, réalité - irréalité) on ne peut pas trouver l'opposition analogue dans la construction faire + infinitif* (Matonienė 2007).

Prancūzų straipsniuose 43 % ON3 atvejų vartojamų su modaliniu veiksmažodžiu *pouvoir* (*présent de l'indicatif* arba *conditionnel présent*), lietuvių straipsniuose santykinis dažnis 35 %. Tokių *on peut*, *on pourrait* populiarumą moksliniame tekste Vold (2008) grindžia jų, kaip sąšvelnių, būdinga funkcija moksliniame tekste: „Vartodamas įvardį *on* autorius gali pateikti norimą požiūrį tuo pat metu neperteikdamas savo paties pritarimo išreikšto požiūrio tikrumui“.

Panašią modalinio veiksmažodžio *pouvoir* 'galėti' funkciją randame ir su ON4, žyminčiu autorių / autorius ir neribotą diskurso bendruomenę (atitinka *aš / mes + visi*):

1) *De nos jours, on peut observer l'usage des sacres dans toutes les catégories sociales* (Matačiūnaitė, Vitkauskienė 2010).

2) *À la différence de la presse française où on peut trouver plusieurs articles sur le sujet donné, la presse politique lituanienne présente le plus souvent un seul article par jour sur ce sujet donné (surtout Lietuvos žinios) et communiqué fréquemment la réaction officielle* (Leonavičienė 2007).

23 ir 24 pavyzdžiuose propozicija išeina už tyrimo ribų, į „visų žmonių pasaulį“.

Šalia panašių ON4 identifikavimo kriterijų kaip ON3 (veiksmažodžiai *présent* laiko, modaliniai veiksmažodžiai, dažnumo prieveiksmai), kaip pagrindinį ON4 skiriamąjį bruožą Fløttumpabrėžia nespacializuotą leksiką (Fløttum et al. 2007). 25 pavyzdyje pasakymo semantinis kontekstas įvardžiui *on* suteikia apibendrinamąją reikšmę (pranc. *on générique*), suprantamą kaip „žmonės apskritai“ (laikyti

ką nors šventu – visiems žmonėms būdinga savybė):

- 1) *Dieu, une personne ou une chose qu'on juge sacrée* (Matačiūnaitė, Vitkauskienė 2010).

ON4 reikšmei Fløttum *et al.* (2007), Gjesdal (2008), priskiria ir siauresnę nei „visi“ reikšmę, teigdami, kad konkretus kontekstas, situacija apibrėžia „neribotos bendruomenės“ ribas. Todėl šie mokslininkai vartoja „beveik neribotos bendruomenės“ (pranc. *communauté (quasi-)non-restreinte*), „daugiau ar mažiau apibrėžtos grupės“ (pranc. *groupe plus ou moins défini*) sąvokas.

- 1) *L'emploi de l'interjection dans la presse écrite ne se limite pas à la manifestation de la spontanéité ou de l'expressivité, mais on y connaît un certain taux d'informativité* (Leonavičienė 2007).

26 pavyzdyje leksinis semantinis kontekstas įvardžio *on* reikšmę išplečia už autoriaus ir lingvistų bendruomenės ribų (ON3), ar autoriaus ir skaitytojo (ON2), suteikdamas jai bendresnę – visus akylesnius, išsilavinusius spaudos skaitytojus apimančią reikšmę. Šią apibendrinamąją reikšmę turintis *on*, nors moksliniuose tekstuose yra palyginti retas, dėl atskirų autorių individualaus stiliaus savybių, gali būti aptinkamas. Kai kuriuose straipsniuose palyginti dažnas ON4 galbūt yra sąmoningai pasirinktas autorių sprendimas įtikinti skaitytoją pasitelkiant bendražmogišką arba plačios bendruomenės patirtį.

Išvados

Nors tarptautinėje kalbotyroje yra aiškiai apibrėžti įvardžio *on* reikšmių identifikavimo kriterijai, vis dėlto dažnai jo reikšmė lieka dviprasmiška. Autoriaus pozicija dažnai lieka neaiški, ir tai gali būti sąmoningas autoriaus pasirinkimas. Tik pats pasakymo autorius galėtų įvardyti pasakymo intenciją. Dėl tos pačios priežasties šiame tyrime atlikta klasifikacija kai kuriais atvejais lieka diskutuotina,

tačiau, atlikus tyrimą, buvo pastebėtos šios tendencijos:

1. Atlikus kiekybinį įvardžio ON1 ON2 ON3 ON4 reikšmių vartojimo palyginimą prancūzų ir lietuvių straipsniuose paaiškėjo, kad lietuvių lingvistai daugiau nei perpus rečiau vartoja šį įvardį. Faktas, kad abi duomenų bazes sudaro skirtingų tautybių ir skirtingų mokslininkų tekstai, leidžia daryti atsargias prielaidas apie gimtosios kalbos ir nacionalinių mokslinio teksto tradicijų įtaką įvardžio *on* vartojimo tendencijose, tačiau ši išvada būtų per drąsi, ir toks įrodymas nebuvo šio tyrimo tikslas. Labiau tikėtina, kad labai netolygų *on* vartojimą tiek prancūzų, tiek lietuvių autorių atskiruose straipsniuose lemia individualus autoriaus stilius.
2. Išanalizavus ON1 funkcijas buvo nustatyta, kad prancūzų straipsniuose šis įvardis vartojamas autoriaus rašytojo funkcijai reikšti taip pat dažnai kaip ir autoriaus tyrėjo, o lietuvių darbuose apskritai itin retas ON1 dažniausiai perteikia autoriaus tyrėjo poziciją.
3. Prancūzų autorių straipsniuose įvardžiu ON2 dažniausiai perteikiama autoriaus vedlio funkcija, o lietuvių autoriai dažniausiai įvardį *on* šia reikšme vartoja įtraukti skaitytoją į argumentaciją.
4. Daugiau nežymimojo įvardžio bruožų turinčios ON3 ir ON4 reikšmės, įtraukiančios daugiau ar mažiau ribotą bendruomenę, tiek lietuvių, tiek prancūzų straipsniuose dominuoja sudarydamos kartu sudėjus daugiau nei du trečdalius nagrinėtų įvardžio *on* atvejų. Todėl galima teigti, kad nors įvardis *on* visuomet referuoja į asmenį / asmenis, lingvistų straipsniuose vyrauja jo neapibrėžtoji reikšmė.

Reikšmingesnėms nacionalinių mokslo tradicijų įtaką patvirtinančioms išvadoms padaryti reikėtų didesnės apimties tiriamosios medžiagos analizės, lyginant įvardžio *on* ir lietuvių autorių straipsniuose dažnai vartojamo *nous* (mes) atliekamas funkcijas reiškiant autoriaus poziciją.

Literatūra

- Blanche-Benveniste, C. 2001. Préposition à éclipses, *Travaux de linguistique* 1(42–43): 83–95 [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.cairn.info/revue-travaux-de-linguistique-2001-1-page-83.htm
- Borillo, A. 2001. Il y a prépositions et prépositions, *Travaux de linguistique* 1(42–43): 141–155 [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.cairn.info/revue-travaux-de-linguistique-2001-1-page-141.htm
- CNRTL. 2005. *Le Centre national de ressources textuelles et lexicales* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cnrtl.fr/portail/>
- Fløttum, K. 2003. Y a-t-il des identités culturelles dans le discours scientifique?, *Estudios de Lengua y Literatura Francesas* 13: 83–93.
- Fløttum, K. 2006. Les « personnes » dans le discours scientifique: le cas du pronom ON, *XVIIe Congrès des Romanistes Scandinaves* 24–27 août 2005, Copenhague, Danemark.
- Fløttum, K.; Dahl, T.; Kinn, T. 2006. *Academic voices – across languages and disciplines*. Amsterdam: John Benjamins.
<http://dx.doi.org/10.1075/pbns.148>
- Fløttum, K.; Jonasson, K.; Norén, C. 2007. *ON Pronom à facettes*. Bruxelles: Deboeck/Duculot.
- Fløttum, K.; Vold, E. T. 2010. L'éthos auto-attribué d'auteurs-doctorants dans le discours scientifique, *Revue de linguistique et de didactique des langues* 41: 41–58.
- Gjesdal, A. M. 2008. *Étude sémantique du pronom ON dans une perspective textuelle et contextuelle*: thèse de doctorat. Université de Bergen.
- Grossmann, F.; Tutin, A. 2010. Les Marqueurs Verbaux de Constat: Un Lieu de Dialogisme Dans l'écrit Scientifique, *Actes Du Colloque Dialogisme: Langue, Discours*. Montpellier, France.
- Keršienė, A. 2004. La Répétition de l'action dans les temps passés du verbe français et lituanien, *Kalbotyra* 54(3): 32–38. ISSN 1392-1517.
- Lefevre, F. 2001. Pour quoi, *Travaux de linguistique* 1(42–43): 199–210 [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.cairn.info/revue-travaux-de-linguistique-2001-1-page-199.htm
- Leonavičienė, A. 2007. Le discours direct dans la presse politique, *Kalbotyra: mokslo darbai* 57(3): 160–168. Šas. 3, Germanų ir romanų studijos. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. ISSN 1392-1517.
- Liberienė, S. M. 2003. Le discours rapporté dans la presse lituanienne et française, *Kalbotyra: mokslo darbai* 53(3): 55–63. ISSN 1392-1517.
- Loffler-Laurian, A.-M. 1980. L'expression du locuteur dans les discours scientifiques: “je”, “nous” et “on” dans quelques textes de chimie et de physique, *Revue de linguistique romane* 44: 135–157.
- Matačiūnaitė, J.; Vitkauskienė, V. 2010. Particularités du juron dans le français québécois, *Žmogus ir žodis* 12(3): 36–42. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. ISSN 1392-8600.
- Matonienė, R. 2007. Quelques regards critiques sur la voix du verbe en français contemporain, *Žmogus ir žodis: mokslo darbai. Svetimosios kalbos* 3: 44–48. ISSN 1392-8600.
- Mineikienė, R. 2009. La variabilité fonctionnelle de l'adverbe français maintenant (dans Plateforme de M. Houellebecq), *Res Humanitariae* 6: 218–232. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISSN 1822-7708.
- Piot, M. 2001. Relations entre prépositions et conjonctions ? L'apport de la comparaison en langues romanes, *Travaux de linguistique* 1(42–43): 71–81 [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.cairn.info/revue-travaux-de-linguistique-2001-1-page-71.htm
- Poudat, C. 2006. *Étude contrastive de l'article scientifique de revue linguistique dans une perspective d'analyse des genres*: Thèse de doctorat. Université d'Orléans.
- Rastier, F. 2005. Pour une sémantique des textes théoriques, *Revue de sémantique et de pragmatique* 17: 151–180.
- Reutner, U. 2010. De nobis ipsis silemus? Les marques de personne dans l'article scientifique, *Revue de linguistique et de didactique des langues* 41: 79–102.
- Tutin, A. 2010. Dans cet article, nous souhaitons montrer que... Lexique verbal et positionnement de l'auteur dans les articles en sciences humaines, *Revue de linguistique et de didactique des langues* 41: 15–40.

TLFi. 2002. *Le trésor de la langue française informatisé* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>

Vold, E. T. 2008. *Modalité épistémique et discours scientifique*: Thèse pour le degré de philosophiae doctor. Université de Bergen, Norvège.

Žvirinska, V. S. 2011. Fonctionnement des phrases à la subordonnée relative en français et en lituanien, *Žmogus ir žodis: mokslo darbai. Svetimosios kalbos* 3: 50–55. ISSN 1392-8600.

PECULARITIES OF FRENCH PRONOUN ON USAGE IN LITHUANIAN SCIENTIFIC DISCOURSE

Lina DUBIKALTYTĖ-RAUGALIENĖ

Department of Foreign Languages, Faculty of Creative Industries,
Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, 10223 Vilnius, Lithuania
E-mail: lina.dubikaltyte-raugaliene@vgtu.lt

Scientists studying personal identifiers in French scientific discourse incorporate the personal indefinite pronoun “on” into the paradigm. The semantics of the pronoun depends on the genre of scientific discourse. The pronoun “on” can acquire four meanings denoting or including the author. The current paper, based on two databases of native French and Lithuanian authors’ articles, aims at comparing the tendencies of the pronoun “on” usage and its functions in scientific discourse. The analyses has shown that the Lithuanian authors use the personal pronoun almost twice less frequently to mark an author or authors’ denotative or inclusive meaning. In the articles of Lithuanian authors, the pronoun “on” performs fewer pragmatic functions than in scientific discourse of French authors.

Keywords: pronoun *on*, scientific discourse, author’s position, personal indefinite pronoun *on* semantics, pronoun functions.